Q. B. V

AVSPICIIS
RECTORIS MAGNIFICENTISSIMI
FRIDERICI AVGVSTI
PRINCIPIS REGI ET ELECT. SAX. HEREDIS

DISSERTATIONEM

DE
BALNEIS VETERVM VALETVDINIS CAVSSA ADHIBITIS

OCCASIONE LOCI HORAT. L. I. EP. XV. v. V. VI. VII

PRAESIDE

ADAMO BRENDELIO
PHIL. ET MED. DOCT. HVIVSQ. P. P. EXTR
POES. ORD

P. P

CHRISTIANVS MEVSEL
MERSEB. SAX
MED. C

XI. KAL. APRIL. ∞ IↃ CC XII

H. L. Q. S

VITEMBERGAE
EX OFFICINA MEYERIANA

DE BALNEIS VETERVM VALETVDINIS CAVSSA ADHIBITIS

Horat. L. I. Ep. XV. v. V. VI. VII

sane myrteta relinqui,
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulphura contemni.

I.

T victus, vivendique, rationem constituimus, ita vel secunda, vel adversa, utimur valetudine, et modo vitam, nullis tentati morbis, prorogamus, modo eandem, immatura rapti morte, deponere cogimur. Nam quamdiu homines tenui, ac simplici, victu contenti, lautas epulas ignorarunt, et oleribus famem, sitim vero aquis, sustentarunt, quod priscis illis temporibus mortales fecisse, memoriae proditum est, nec morbis illi conflictati sunt, nec eorum nomina innotuerunt: quemadmodum Plato tradit, destillationes, quas graece καταῤῥους vocamus, et quibus hodie nihil frequentius est, usque ad Socratis tempora incognitas fuisse, L. III. de Republ. adeoque illa tempestate aut nulla, aut pauca, remedia extitisse, tametsi Homerus Aegyptum multis medicamentorum generibus abundasse, scripserit Odyss. Δ.

Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Poſtea vero, quam a tenui illa, ac ſimplici, victus ratione homines paulatim deflexerunt, ac varia gulae blandimenta, et mille coquorum artes, excogitarunt, immo praemia iis, qui novum aliquod voluptatis, et luxuriae, genus inveniſſent, propoſuerunt, quod Xerxem feciſſe, accepimus, novae, ut ſapienter Seneca diſputat, Ep. XCVI. morborum ſpecies genitae ſunt, et adhuc quotidie gignuntur, quae ad inveniendam medicinam homines coegerunt, qua ſemper carere licuiſſet, niſi intemperans, et voluptuaria, vita eius uſum maxime neceſſarium effeciſſet. Sic diu poſt Hippocratem pueros, et mulieres, podagra excruciare coepit. ſic hydrophobia, ſeu aquae metus, Ariſtoteli, et antiquis, ignota, ut et elephantiaſis, patrius Aegypto morbus, Pompeii aetate ſeſe prodiderunt. ſic Tiberium Imperatorem primum coli dolore affectum eſſe, compertum habemus. ſic Plinii aevo mentagra, ſtomacace, et ſcelotyrbe, innotuerunt. ſic patrum noſtrorum memoria deteſtanda lues venerea, eaque pene exitialis, univerſas regiones invaſit, graviſſimeque divexat. Vt proinde illum erraſſe mihi non videatur, qui tot eſſe, et adhuc naſci, morborum ſpecies, quot nova ciborum genera inventa ſunt, et etiamnum inveniantur, affirmarit. Idem quoque ſentit Horatius, qui poſt ignem, a Prometheo hominibus e coelo illatum, h. e. vitam voluptuoſam, quae multas habet artes miniſtras, varia morborum genera mortales adorta eſſe, ſcribit Carm. L. I. Od. III.

post gnem aetherea domo
  ſubductum, macies, et nova febrium
terris incubuit cohors,
  ſemotique prius tarda neceſsitas
lethi, corripuit gradum.

Quapropter etiam Aeſchylus comminiſcitur, eundem Prometheo-

metheum medicinam pariter, ac pharmacorum mistiones, invenisse, ut his depellerentur morbi, quos libidinosa, et luxurians, vita pepererat.

εἴτις εἰς νόσον πέσοι,
ὀκ ἦν ἀλέξημ᾽ ὀδὲν, ὀδὲ βρώσιμον,
οὐ χριςὸν, ὀδὲ πιςὸν, ἀλλὰ φαρμάκων
χρείᾳ κατεσκέλλοντο, πρὶν ἐγώ σφίσιν
ἔδειξα κράσεις ἠπίων ἀκεσμάτων,
αἷς τὰς ἁπάσας ἐξαμύνονται νόσους.

Quae verba scholiasta hanc in sententiam ita enarrat: εἴτις ἀῤῥωςήσειεν, οὐκ ἦν οὐδὲν βοήθημα θεραπείας, οὔτε διὰ βρώσεως προσφερόμενον, οὔτε δι᾽ ἐπιχρίσεως ἔξωθεν, οὔτε διὰ πόσεως, ἀλλὰ πάντες διεφθείροντο τῇ ἐνδείᾳ τῶν φαρμάκων· πρὶν ἢ ἐγὼ ἔδειξα αὐτοῖς κεκάσματα, καὶ θεραπείας, πραΰνούσας τὰς νόσους. In Prometheo vincto.

II.

Ita, crescentibus ex intemperantia, et luxuria, morbis, crevit sensim medicina, quae angustis initio finibus circumscripta, paucarum fuit scientia herbarum, quibus sistebatur fluens sangvis, et vulnera paulatim coibant: ἐν βοτάναις ἦν ἀρχαία ἰατρικὴ, ut habent parva scholia Hom. Iliad. M. αἷς μὲν ἕλκος ἐτέρσετο, παύσατο δ᾽ αἷμα, quia inter non multa auxilia adversae valetudinis plerumque tamen ea bona contigit, ob bonos mores, quos neque desidia, neque luxuria, vitiarunt, ut Celsus scribit in praefat. indeque necesse non erat, circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent morborum paucissima, et homines propter simplicem, paucumque, victum salubrius vivebant, quam ubi varia, et multiplex, haec medicina reperta est, quae vix aliquot e nobis ad senectutis principia perducit. Non quod illa fallax, et incerta sit, ac suis operandi facultatibus destituatur: nam et gubernator vult, salva nave, in portum venire, si tamen

tempeſtate fuerit abreptus, ideo minus erit gubernator; et medicus ſanitatem aegri petit, ſi tamen valetudine, aut intemperantia aegri, aliove quo caſu, ſumma non contingit, dum ipſe omnia ſecundum rationem fecerit, medicinae fine non excidit, ſcite ſcribit Quintilianus Inſtit. Orat. L. II. c. XVII. non quod natura exiguum nobis vitae ſpatium, ac debiles vires, conceſſerit: ſatis illa longa, et in maximarum rerum conſumationem large data eſt, neque debiles vires accepimus, ſed facimus; nec inopes vitae, ſed prodigi ſumus. Praeclare hanc in rem Salluſtius in princ. bell. Iugurth. ſin captus pravis cupidinibus, ad inertiam, et voluptates corporis peſſundatus eſt, pernicioſa libidine paulisper uſus; ubi per intemperantiam, et ſocordiam, vires, tempus, ingenium, defluxere, naturae infirmitas accuſatur, ſuam quique culpam actores ad negotia transferunt. Ex quibus, eam in ſententiam allatis, patebit, intemperantiam, quam medicorum nutricem vocat Barthol. de Moor Cogitat. de inſtaurat. med. Lib. III. et lautas epulas, varios habere morborum comites, corpusque ſolvere, ac debilem, et brevem vitam, efficere. Vt recte dixiſſe mihi videatur Diogenes apud Stobaeum Sermon. VI. τῶν οἴκων ἔνθα πλείϛη τροφὴ πολλοὺς μῦς εἶναι, καὶ γαλᾶς· καὶ δὴ σώματα τὰ πολλὴν τροφὴν δεχόμενα καὶ νόσους ἴσους ἐφέλκεσθαι. Quare mirari non oportet, quamobrem aetas noſtra morborum adeo foecunda, et vita multo contractior, ſit, ac citius, vix medio vitae ſpatio decurſo, finiatur, quia propter multitudinem, et varietatem, ciborum, quae plena eſt voluptatis, multa, et varia morborum ſemina in corpus ſparguntur, quae quando germinant, et adoleſcunt, atque ad maturitatem ſuam perveniunt, lethales fructus proferunt. Audiamus Senecam, graviter hanc in ſententiam diſſerentem: innumerabiles

esse morbos, non mirabere, coquos numera: quam celebres culinae sunt, quanta circa nepotum focos iuventus premit? transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos, signo dato, ad inferendam coenam discurritur. Quantum hominum unus venter exercet! quid tu illos boletos: voluptuarium venenum nihil occulti operis putas facere, etiamsi praesentanei non furant? Ep. XCV. Ac nescio, an non etiam, soluto ab intemperantia, et pessum dato corpore, vires mentis, quae illo, tanquam instrumento ad obeundas functiones, utitur, solvantur, et extingvantur? Si enim verum est, quod dixerit Democritus, ἄυην ψυχὴν εἶναι σοφωτάτην, nemo sane hoc inficias ibit, animam luxuria, et voluptatibus, diffluentem, semperque madidam, esse stupidissimam, quia corporis sui, quo cum arctissime consociata est, temperiem, et naturam, sequi cogitur. Apposite Hippoc. Lib. I. de Diaeta IIX. ἰσέρπει ἐς ἄνθρωπον ψυχὴ, μοῖραν σώματος ἀνθρώπου ἔχουσα. τρέφεται δὲ καὶ αὔξεται διαίτῃ τῇ περὶ τὸν ἄνθρωπον. Ad quae verba, a Galeno enarrata, Hier. Mercurialis Var. lect. L. IV. V. haec notat: his vero, et multis aliis rationibus, demonstrare conatus est Galenus, Hippocratem, Platonem, et Aristotelem, animam nostram si non ipsissimam corporis temperaturam, saltem eius sequacem existimasse. Vt adeoque in promptu ratio sit posita, quam ob rem intemperantes, et voluptuarii, cum viribus corporis, animae quoque facultates perdant, et extingvant, quia succi vitales, ac sigillatim spiritus, quos vocant, animales, variis inquinamentis, ac sordibus, obruti, atque polluti, ex praescripto naturae officia non faciunt, et vel segnius iter per corpus peragunt, vel, facto quasi agmine, divagantur, ac totam oeconomiam animalem labefaciunt, atque convellunt;

vides,

vides, ut pallidus omnis
coena desurgat dubia? quin corpus onustum
hesternis vitiis, animum quoque praegravat una,
atque affigit humo divinae particulam aurae.

scribit Horatius L. II. Serm. II. Has igitur usuras voluptatum, ultra modum, et fas, concupitarum, pendimus, et blanditiis praesentium illecebrarum deliniti, ac cupiditatibus occoecati, relicta bona via, nos convertimus ad sectandam pravam, quae clanculum ad letales infirmitates, et praematuram senectutem, deducit, cum, priusquam quadragesimum aetatis annum attigerimus, pene decrepiti simus.

III.

Ita intemperans, et voluptuaria, vivendi ratio, quae tam foecunda morborum mater est, medicinam maxime necessariam efficit, et mortales ad invenienda remedia adegit, ut morbos, quorum alii sero, alii nunquam, medelam receperunt, profligarent. Quorum quidem cum permulta, eaque innumerabilia, et tam interna, quam externa, inventa sunt, tum inprimis balnea frequenti in usu fuerunt, quae, ut Clemens Alexandrinus scriptum reliquit, ἢ καθαριότητος ἕνεκα, ἢ ἀλέας, ἢ ὑγείας, ἢ τὸ τελευταῖον, ἡδονῆς, vel, quod addit Columella, ad expellendas per sudorem cruditates, ab ingluvie, et luxuria, genitas, ingrediebantur. Ita enim ille habet Praefat. L. I. R. R., ubi intemperantiam, et alia vitia, perstringit: mox deinde, inquit, ut apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem laconicis excoquimus, et, exucto sudore, sitim quaerimus, noctesque libidinibus, et ebrietatibus, dies ludo, atque somno, consumimus. Quapropter in praesenti de balneis a veteribus valetudinis caussa adhibitis, data ab Horatio nobis occasione l. c. disputabimus, quae, quia late patent, et illorum varia fuerunt genera,

ita cuncta pro instituto, quoad nostra intererit, nunc ordine persecuturi sumus.

IV.

Pervulgata autem, et ab ultimis deducta temporibus, ac omnibus usitata populis, consvetudo balneorum est, in quibus sordes, a laboribus, ac sudoribus, ut et illitis ungventis, contractas, abluebant pariter, atque vires recreabant. Ita sentio, cum in mentem venit recordari Vlyssis apud Homerum, qui cum ad Circen post longos viarum errores, et multos perpessos labores, ingressus erat, confestim lotus est:

Αὐτὰρ ἐπειδὴ ζέσσεν ὕδωρ ἐνὶ ἤνοπι χαλκῷ,
Ἐς ῥ' ἀσάμινθον ἕσασα, λό' ἐκ τρίποδος μεγάλοιο,
Θυμῆρες κεράσασα κατὰ κρατός τε καὶ ὤμων,
Ὄφρα μοι ἐκ κάματον θυμοφθόρον εἵλετο γυίων. Odyss. K.

Ex quibus liquet, priscos mortales balneis calidis usos esse, ut partim fractas a laboribus vires repararent, partim ab illis inprimis inquinamentis corpus, quae delibuti ungventis, contraxerant, repurgarent. παρὰ τὸ τὴν ἄσιν, ὅ ἐστι ῥύπον, μινύθειν, ἤγουν ἐλαττοῦν, καὶ μειοῦν, ut habent parva scholia ad h. l. ῥύπα enim huiusmodi sordes sunt, quae ex illuvie pingvium corpori affricantur, aut σπίλοι, οἱ τῷ χρωτὶ ὑπόντες, ut enarrat Aristophanis scholiasta: et quia, abstersis a corpore sordibus, vires pariter balnea instaurabant, et anxietatem, langvoremque, eximebant, ideo nomen ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀνίας, ut etymol. habet, tulerunt. Quorsum etiam respicit Eustathius ad h. l. ubi scribit, τελικόν ἐστιν αἴτιον τοῦ λούεσθαι· δῆλον γὰρ, ὡς λούεταί τις, ἵνα ἐξέληται τοῖς θερμοῖς ὕδασι τὸ ἐκ τοῦ κάμνειν κακόν. Atque haec antiquissima balneorum consvetudo fuit, ut quotidie sordes eluerent, possentque mundo coenare corpore, ac vires quoque recreare, quousque, interiecto tempore, ea in medicinam illata, et cum

conſervandae valetudini, tum ſanandis morbis, accommodata eſt, quam omnium maxime aeſtimatam eſſe, et cunctis aliis magis uſitatam extitiſſe, Galenus, dum omnes fere homines quotidie lavarentur, docet. L. III. Comm. de vict. acutor.

V.

Ac ultimis quidem temporibus, quibus mortales tenui, et ſimplici, victu vitam ſuſtentabant, ſimplex quoque, et nullo magnificentiae apparatu diſtincta, balneorum conditio fuit, dum illi vel vivis fluminibus, quia lineorum pannorum uſus vel nondum inventus, vel infrequens, fuit, atque magna ex parte nudi incedebant homines, indeque corpora pulveribus, et aliis ſordibus, inquinabant, ſemet abluebant, vel illa extra urbes erant exſtructa. Illud declarat Virgilius, quando Aeneam, e bello reverſum, et multo caeſorum ſangvine, ac pulvere, contaminatum, in aquis fluvialibus lotum eſſe, ſcribit L. II. Aeneid.

donec me flumine vivo
abluero.

Conf. L. IV. Aeneid. Hoc vero Euſtathius, et Athenaeus docent, τὰ βαλανεῖα οὐδ' ἐντὸς τῆς πόλεως ἤθελον εἶναι οἱ παλαιοὶ ἀνθρώπων. Odyſſ. Δ. Deipnoſ. IX. Atque hic ſimplex balneorum uſus ut apud alias gentes diutisſime ſtetit, ita primi fuerunt Graeci, qui eundem, quod ex Vitruvio de Architectura patet, immutare, et magnificentius balnea exſtruere, coeperunt, quousque demum apud Romanos penitus in deſvetudinem abiit, et, creſcente indies luxu, crevit pariter balneorum magnificentia, ut quisque pauper ſibi videretur, ac ſordidus, niſi parietes illorum magnis, et precioſis, orbibus refulſiſſent, niſi alexandrina marmora numidicis cruſtis diſtincta fuiſſent, niſi illis undique operoſa, et pictu-

rae

rae modo variata circumlitio praetexeretur, nisi vitro conderetur camera, nisi aquam argentea epistomia fudissent; ne statuarum, et columnarum, nihil sustinentium, ornamentum sileatur, quod libertinorum balnea habebant, ut nihil, nisi gemmas, calcare vellent. Seneca Epistola LXXXVII. Atque tanto luxu, et magnificentia, non solum balnea publica exsplendescebant, sed etiam privata varietate marmorum, et sumptuosa fabrica, illis inferiora non erant, quod balneum Etrusci a Statio Sylv L. I. V. et Martiali L. VI. Epigr. XLII. descriptum, declarat. Nam praeter marmora, quibus etiam limina exornabant, eadem insuper colorum varietate dispungebant, ut radii, ab illis reflexi, aciem oculorum perstringerent.

ibi marmore picto
candida purpureo distingvitur area gyro.

Scribit Statius Sylv. Lib. II. II. atque hoc marmorationis genus opus Alexandrinum vocabant, seu quod Alexandrinum marmor adhiberetur, sive quod in Alexandrina primum repertum sit; ita enim habet Aelius Lampridius in Alexandro Severo: Alexandrinum opus marmoris de duobus marmoribus h.e. porphyretico, et Lacedaemonico, primus instituit, palatio exornato, hoc genere marmorandi. Conf. Plinius H. N. L. XXXV, c. I. Crevit hoc magnificentiae genus sequentibus temporibus, ut non amplius balneis, in aequo solo constructis, contenti fuerint, sed eadem in locis editis suspenderent, et aquam, eamque iam frigidam, iam calidam, tubis, ac fistulis inclusam, pro tempestatis natura, et genio, per parietes deducerent. Suspensuras balneorum Seneca vocavit Epist. XC. quas primum Sergius Orata invenit, teste Plinio H. N. L. IX. c. LX. quarum pariter mentionem facit Statius Sylv. L. I. III. et L. II. II. et L. III. I. Seneca

L.III. natur. quaest. c. VIII. Plinius L. V. Epist. VI. Immo et bibliothecas in balneis non tam ad usum, quam ad pompam, conditas esse, discimus ex Seneca, de Tranquill. animi c. IX. Iam etiam inter balnearia, et thermas, bibliotheca quoque, ut necessarium domus ornamentum, expolitur. Adeo luxu, et magnificentia, Romani, cum in aliis omnibus, tum quoque pretioso balneorum apparatu, et pompa, diffluebant, ut reliquias, ruinasque, illorum nostra etiamnum aetate vix sine maxima animi admiratione contemplari queamus.

VI.

Illud autem, arbitror, ex Tullio patebit, L. III. ad Quint. Fratr. Ep. I. ista veteres loca, in quibus balnea exstruebant, balnearia nominasse, variisque partibus, in quibus pro lubitu lavabantur, distinxisse. Galenus IV. illarum commemorati, Calidarium, in quod ingressi, calido in aëre versabantur. πρoμαλακτήριον alias vocat, L. IX. simpl. medicam. deinde λουτρὸν, seu calidam lavationem, frigidam lavationem, ac demum quartam, in qua sudores detergebantur. L. X. method. collato L. III. de tuenda valetudine, et Hali, filio Abbatis, de balneis, Theoric. L. V. c. XIII. Quam tamen distributionem Hieron. Mercurialis, veluti sola suffultam coniectura, non probat, pluresque partes, frigidam nempe lavationem, frigidarium, tepidarium, sudationem calidam, et calidam lavationem, quam vel ipse Vitruvius descripsit, Architectura, L. V. c. X. recenset. de Arte gymnast. L. I. c. X. Non autem errasse, crediderim, Galenum, utpote qui principes tantum enumerat partes, quas sua aetate lavantes inprimis frequentabant, quemadmodum id satis manifeste ex L. II. de tuenda valetudine, quo de frictionibus edisserit, intelligi potest: quas vero sequior aetas, crescente luxu, et amplitu-

plitudine, balneorum, auxisse pariter, atque splendidius exornasse, credibile videtur.

VII.

Ac primo quidem Calidarium illa erat balnei pars, quam tepidus, seu calidus, aër perfundebat, eamque lavantes ingrediebantur ante, quam calida utebantur lavatione, ne propter subitam mutationem offensi, in periculum valetudinis incurrerent, ideoque recte a Galeno προμαλακτήριον, sicut supra diximus, vocatur, quo corpora prius praemolliebantur, et disponebantur, ut sine noxa calidam lavationem reciperent. Si eundem sequi libuerit, fere paria facit cum tepidario, in quo etiam frictiones institutas esse, ex L. II. de tuenda valetudine, discere possumus. Serviebat enim haec pars utrique hominum generi, cum illis, qui calidis lavari cupiebant, tum istis, qui ex calidis egrediebantur, ne ab extremo ad extremum prodeuntes, horrerent, ac in offensam valetudinis inciderent. Ab hac tamen Galeni sententia, quam de balneorum partibus, sua aetate magis usitatis, dixit, Vitruvius, ac Celsus, itemque Mercurialis, discedunt, et Calidarium quoque laconicum nuncupatum esse, pertendunt, sub cuius pavimento concamerato succendebatur ignis, e quo calor per structiles tubulos, in parietibus effictos, ut eos Proclus Pandect. L. VIII. de servit. urban. vocat, diffundebatur, qvi operculis aeneis, seu clypeo rotundo, et catenis annexo, obtecti, pro huius reductione, vel suppresfione, calorem moderabantur. Hanc sudationem calidam, assam vocat Cicero l. c. quia siccus calor sudorem largum eliciebat, et redundantes in corpore humores exhauriebat. Conf. Celsus L. II. cap. XVI. Atque haec artificialis est. Praeter quam habuerunt etiam naturales, in quibus calidus vapor, e terra exspirans, et apto susceptus aedificio, sudores ciebat, quales in Etruria, et Baiis, ut alias reticeam, plures

erant, de quibus ita ſcribit Strabo, Geograph. L. V. πολλὴ δὲ καὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἀφθονία κατὰ τὴν τυῤῥηνίαν εἶναι· οὐχ ἧττον δ' ἐναντδεῆ τῶν ἐν βαΐαις, ἃ διωνομαστὰ πολλὺ πάντων μάλιστα. Confer. Vitruvius, l. c. L. VIII. c. III. quo magnum numerum calidarum aquarum, earumque naturas, et vires, recitat. A calida vero, eaque ſicca, proxime aberat humida, ſed pariter calida lavatio, qua utebantur iſti, qui ſordes a corpore in aquis calidis abluere cupiebant. Ζεστὸν λουτρὸν graece vocatur, quia ab accenſo igne calefiebant aquae, ut ſemet ab illis, quas calor ſubterraneus, incenſusque pyrites, calefaciebat, et ſigillatim θερμὰ ὕδατα nuncupantur, diſtingverent, quibus inprimis illi delectabantur, qui curandae valetudinis rationem habebant, quemadmodum infra dicturi ſumus. Iſtud autem h. l. notari intereſt, τὸ λοῦτρον ἀπὸ τοῦ λουτροῦ differre, et illud aquam, ſordibus ſeu ſtrigmentis a lotione inquinatam, quod nos docet Euſtathius λοῦτρον μέν τοι μοναχῶς τὸ ἀπόλουμα, ἢ γλίττων ἐν ταῖς ἐμβάσεσι γινόμενος ῥύπος Odyſſ. Z. hoc vero aquam, qua quis lavabatur, ſeu ipſum lavacum, denotare, Iliad. O. quam etiam notionem in ſacro novi foederis cotice tenet. Epheſ. V. XXVI. Tit. III. V. Sed haec pro technicis. Nunc de frigida lavatione dicamus.

VIII.

Haec fiebat in eo balnei loco, quo piſcina, aquae frigidae plena, quam Plinius iunior l. c. baptiſterium, graeci λουτρῶνα, vocant, poſita erat, quamque illi proſequebantur, qui aeſtate gelidis lavacris delectabantur, aut valetudinem ſuffulcire, viresque tueri, et obfirmare, cupiebant, quod Auguſtum, et Alexandrum Severum, Caeſares, feciſſe, a Svetonio, et Lampridio, in illorum vitis memoriae proditum eſt. Illa autem aqua plerumque dulcis erat, et fontana, vel a pluviis collecta, aut a fluminibus per aquae ductus ad balnea corrivabatur,

vabatur: quanquam Nero ob immensam, ac profusam, suam libidinem his contentus non fuit, sed marinas per canales, maximis sumptibus constructos, in suas thermas deduci curavit. Incoabat praeterea, scribit Tranquillus, piscinam a miseno, ad avernum lacum, contectam, porticibus conclusam, quo quicquid totis Baiis calidarum esset, converteretur. In Nerone c. XXXI. Quemadmodum ante eum idem fecisse Caligulam, citatus Svetonius scribit, qui novum balneorum usum commentus est, fabricavitque de cedris liburnicas, gemmatis puppibus, versicoloribus velis, magna thermarum, et porticuum, et tricliniorum, laxitate, magnaque etiam vitium, et pomiferarum arborum varietate, in Caligula. Quos interiecto tempore imitatus est Heliogabalus, qui condito piscinas, et solia, temperavit, et rosato, atque absinthiato vulgus ad bibendum invitavit, nec, nisi ungvento nobili, ac croco, piscinis infectis, natavit. Lampridius in eius vita.

IX.

Denique etiam aderat locus, in quo e balneo egressi, sudores detergebant, ac tamdiu morabantur, quousque conceptus in balneo calor resederat: quo facto, inungebantur, non quidem hoc in loco, quemadmodum credibile videtur, sed eo, qui elaeothesium, aut, ut est apud Pollucem, ἀλειπτήριον vocabatur. Atque hoc inungendi more inprimis Graeci, et, qui eos consectati sunt, Romani, cum ante ingressum, tum post egressum, balneorum delectabantur, quod praeter Hippocratem de Diaeta L. III. Galenum, de tuenda valetudine L. VI. et Martialem, L. VII. Epigramm. XXXII. his antiquior Homerus docet, Odyss. r. et odyss. κ. ubi scholiasta ita commentatur. ἐλαίῳ δὲ ἐχρίοντο οἱ λουσάμενοι, ἐμπλάττοντες τοὺς σωματικοὺς πόρους, ὡς ἂν μάλιστα λουτρὸν στέγοιεν

στέγοιεν τὴν ὑγρότητα. Ac primis quidem temporibus merum tantum oleum adhibebant, vel id aqua ſimplici commiſcebant, ut eo facilius meatus corporum ſubiret, et membra, a nimio calore aduſta, et exiccata, remolliret. Subinde in eius locum butyrum, ſale non conditum, ſubſtituebant, quod diſcimns ex Galeno de aliment. facult. L.III. c. V. ſaepe etiam, ad libidinem explendam, ungventa variis odoribus, et iis ſvaveolentibus, temperata, eaque nunc humida, nunc ſicca, diapaſmata alias appellata, in uſum vocabant, quibus vel ſvavem odorem ſibi conciliare, vel nimium profluentes ſudores comprimere, ac coërcere, connitebantur. οὐχ᾽ ἁπλῶς ἐλαίῳ πρὸς θεραπείαν ἰατρικώτερον οἱ παλαιοὶ ἐχρέοντο συνήθως, ἀλλὰ καὶ πολυτελεῖ ἐχρῶντο ἐλαίῳ, καὶ μύροις. Euſtath. Odyſſ. z. Credibile autem videtur tam Graecos, quam Romanos, inungendi artem, et morem, ab Aegyptiis accepiſſe, quia, ut Plinii verbis loquar, terrarum omnium accommodatisſima fuit ungventis Aegyptus. H. N. L. XIII. c. III. eaque diutisſime perdurarunt, ut poſt Theophraſtum Libr. de odoribus, et Dioſcoridem L. III. c. XLVII. Proſper Alpinus de Plant. Aegypt. c. II. ſcriptum reliquit.

X.

Hae autem principes balneorum partes ita erant extructae, ut quaelibet, ſi natura loci id permiſerit, ſecundum certam coeli plagam, et regionem, diſpoſita fuerit, ac temperati, ſibique neceſſarii, aëris perflatum caperet, nec minus intus verſantes clarae uſura lucis frui poſſent. Vitruvius L. V. c. X. Oribaſius L. IX. Coll. c. X. Aerem vero intra balnea pro lubitu, per impreſſos parietibus tubos, moderabantur, isque temperate calidus erat, ut etiam febrientes iſta ingrederentur, ac mulieres cum pueris in illis cibum ſumerent, quemadmodum apud Plutarchum ſcriptum reperio

perio, L.VIII. Sympoſ. probl. IX. qualiaque forſan fuerint Neronis, ſi Martialem audiamus. Epigr. L. III. Epigr. XXV.

Si temperari balneum cupis fervens
Fauſtine, quod vix Iulianus intraret;
roga, lavetur rhetorem Sabineium:
neronianas is refrigerat thermas.

Inſequenti vero tempore hic temperati aeris uſus in balneis fere in deſvetudinem abiit, ac tanto calore illa perfuſa ſunt, ut incendio ſimilima viderentur, quo forſan melius cruditates, ab intemperantia in corpore accumulatas, excoquerent, et, profuſo largo ſudore, avidius ſitim quaererent, quibus tamen et valetudini vim intulerunt, ac ſuccis vitalibus corpus privarunt, quia balnea, quae primo ad ſalutem inventa ſunt, dum illi male iis utebantur, in perniciem, et exitium, cadebant.

XI.

Neque demum illud praetereundum eſt, tempus lavandi penes veteres ita fuiſſe ordinatum, atque conſtitutum, ut brachia, manus, et faciem, ſingulis quidem diebus abluerent, corpore vero toto ſolum nundinis lavarentur, uti ex Seneca diſcimus, Ep. LXXXVII. poſt Pompeii M. vero aetatem, qua luxu, et intemperantia, Romani iam diffluebant, quotidie toto corpore lavari coeptum eſt, maiorque hominum pars ob mollitiem, et delicias, balneis indulgebat, quae libido usque adeo profuſa fuit, et invaluit, ut nonnulli cibos neque ferrent, neque caperent, niſi loti, multi etiam extingverentur, veluti Titus Imperator, qui hac de cauſſa interiit, ut ex ſermone eorum, qui aegrotanti miniſtrarunt, prodidit Plutarchus, Libr. de tuenda valetudine. Merito igitur Plinius in illos medicos invectus eſt, qui balneis ar-

C den-

dentibus cibos confici, rati sunt, e quibus tamen plerique minus validi exibant, obedientissimi autem efferebantur, H. N. L. XXIX. c. I. Hoc profusum lavandi studium postea, sancito publice interdicto, prohibuit Caesar Hadrianus, qui ante octavam horam neminem, nisi aegrotum, lavari concessit, ut auctor est Spartianus in eius vita. Plerumque vero paulo ante, quam cibos sumebant, lavabantur, quod cum multis in locis Homerus docet, tum illud praecipue Iliad. K. his verbis declarat:

τὼ δὲ λοεσσαμένω, καὶ ἀλειψαμένω λίπ' ἐλαίῳ
δείπνῳ ἐφιζανέτην.

Conf. Odyss. Δ. Θ. Κ. quo scholiasta, conquisitis ex veteri memoria exemplis, hunc morem confirmat. Non raro etiam exercitationibus prius operam dabant, quam balnea ingrediebantur, quod praeter Galenum, Libr. de parvae pilae lusu, Horatius docet L. I. Serm. Satyr. VI.

ad quartam iaceo: post hanc vagor: aut ego lecto,
aut scripto, quod me tacitum iuvet: ungor olivo,
non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
admonuit, fugio rabiosi tempora signi,
pransus non avide, quantum interpellet inani
ventre diem durare, domesticus otior.

Non tamen peraeque omnes hoc tempore delectati sunt: fuerunt namque tempestate Galeni, qui etiam ab sumptis cibis, nulla habita valetudinis ratione, sed voluptatis solum caussa, lavabantur, unde non modo febres sine rigoribus, sed etiam alia morborum genera nata sunt; quemadmodum et illi in offensam sanitatis incidebant, qui pransi exercebantur, quia exercitationes, eaeque violentiores, post sumptas epulas confectionem ciborum turbant, ac succutiendo cor-

corporis machinam, illam labefaciunt, atque cruditatibus variis, a vehementi commotione in ſangvinem vi adactis, illius integritatem polluunt, ac gravisſimorum morborum fundamenta ponunt. ὥσπερ γὰρ, ſcite ſcribit Galenus μέγιστόν ἐστιν εἰς τὴν ὑγίειαν τὸ πρὸ τοῦ σιτεῖσθαι γυμνάσιον· οὕτω καὶ βλαβερώτατον ἐπὶ σίτοις ἡ πᾶσα κίνησις. Libr. de cibis bon. et mal. ſuccis. Aliis iterum in deliciis erat hora IX. qua etiam lotum eſſe Iul. Caeſarem, ex Tullio L. XIII. Ep. ad Att. ult. meminimus. Ille tertiis ſaturnalibus apud Philippum ad horam VII. nec quenquam admiſit, rationes, opinor, cum Balbo. Inde ambulavit in littore: poſt horam VIII. in balneum, tum audivit. de Mamurra non mutavit, unctus eſt, accubuit. Neque etiam me latet, quosdam aliis horis vel alicuius affectionis, aut conſvetudinis, vel alius rei cauſſa, balnea ingreſſos eſſe, ſicuti hoc ex Martiali L. V. epig. VIII. et Lampridio in Vita Alexandri Severi Imperatoris, conſtare poteſt. Hunc vero balneorum uſum frequentiorem reddidiſſe, aiunt, Aſclepiadem Pruſienſem, qui cum quendam romae, alta tactum exanimatione, ac pro mortuo elatum, brevi ope caloris in vitam revocaſſet, magnam ſibi gloriam, et nominis celebritatem, comparavit, et crebriorem eorum uſuram effecit, quemadmodum poſt Celſum L. II. c. VI. Apuleius Libr. IV. Florid. ſcriptum reliquit.

XII.

Ex his autem, quae hactenus eam in ſententiam de balneis Veterum expoſuimus, clarum, arbitror, atque manifeſtum, erit, primum uſum fuiſſe, ut ſordes a quotidianis laboribus, atque ſudoribus, corpori aſperſas, eluerent, mundoque corpore incederent. Antiqui enim, quibus veſtimentorum uſus vel incognitus, vel infrequens, fuit, maximam partem nudi obambulabant, indeque varia

inquinamentorum illuvie corpora conſpurcabant, quae dum multum moleſtiarum creabant, ac inſuper conſvetudinem hominum inſvavem, et ingratam, efficiebant, balneorum uſus, et conſvetudo, introducta eſt. Quemadmodum etiam a ratione non alienum videtur, iſtos, qui poſtea in gymnaſiis exercebantur, ac pulvere, et ſordibus, corpora polluebant, eandem pariter ob cauſſam operam dediſſe balneis, indeque uſum balneorum in gymnaſia quoque invectum eſſe. Haec reſpiciens Vegetius, ſcribit, Romanos ante uſum illorum campum martium, Tiberi vicinum, delegiſſe, ut romana iuventus cum in illo exercitationes iniret, tum in hoc ſudorem, ac pulverem, ablueret, L.I. de re milit. c.X. Poſteriori tempore haec lavandi conſvetudo in medicinam quoque recepta, et iſtis remediis adſcripta eſt, quae externe valetudini opem ferunt, eamque vel ſuffulciunt, et conſtabiliunt, vel morbis fractam, ac everſam, inſtaurant, et ſalvam, ſoſpitemque, ſua ſede ſiſtunt.

XIII.

Quemadmodum vero magna eſt naturarum humanarum varietas, et diſcrepantia, et qui his remediis offenduntur, iisdem alii ſublevantur, ita balnea non peraeque omnibus vel noxia, vel ſalutaria, eſſe ſolent. Primo autem loco de frigidis dicturi ſumus, quibus inprimis Indos delectatos, atque hanc morbos curandi rationem iis perfamiliarem fuiſſe, patet ex Strabone, L.XV. Geograph; quos etiam imitati ſunt Cantabri, qui non ſolum frigidis morbos ſanabant, ſed etiam mulieres, quod miratione dignum eſt, νήπια πρός τι κρήνιον ἐκκομίζουσι, λούσασαι, καὶ σπαργανώσασαι, οἷς εἶχον, διασώζουσιν οἴκαδε l.c. L.III. Atque hunc frigidarum uſum, poſt Indos, primum omnium Euphorbum, Iubae Regis medicum, pariter ſvaſiſſe aegrotis, autor eſt Polybius,

bius, et Tacit. L.II. Hist. c.LVIII. Quem secutus est Antonius Musa, qui cum Augustum balneis calidis videret frustra fatigari, contraria, ut scribit Plinius, medicina gravi eum periculo exemit, et, damnato thermarum baianarum usu, frigidas commendavit. l.c. L.XXIX. c.I. Quo factum est, ut crebro postea Augustus aqua marina pro balneis usus sit, vel etiam Albulis frigidis in agro Tiburtino, salubribus, et a Strabone multum celebratis, potis pariter, et pro balneo usurpatis: quales etiam sunt non procul inde Labanae aquae in agro Nometano, et circa Eretum. l. c. L. V. Quem lavandi in frigidis morem postea imitatus etiam est Horatius, Augusto intima familiaritate iunctus, qui, cum lippitudine oculorum laboraret, et diu calidas baianas adhibuisset, quibus tamen morbus deterior fieret, eiusdem Musae consilio illas deseruit, atque balneis frigidis aliquandiu usus, cum valetudine oculorum rursus in gratiam rediit. L.I. Ep.XV. Iisdem frigidis semet recreavit Agathinus apud Oribasium, cuius verba non piget in medium afferre: equidem saepenumero a coena, cum aegre in somnum delabor, propter aestatem in frigidam descendere consvevi, et mirabile est, quam iucundam noctem trasigam, LX. Coll. c. VII. Quapropter multum quidem gelidis tribuimus lavacris, non tamen in omnibus sequi vellem Charmim, medicum Massiliensem, qui, reiecto calidorum usu, omne curationis momentum in frigidis posuit, et hyberno etiam tempore iisdem lavari sanos, in lacus vero aegrotos, non ubique pari cautione, et fortuna, demergi iussit; quem imitatus est Seneca, qui sese psychroluentem appellavit, Ep. ad Lucil. Neque etiam hic mos utendi balneis frigidis nostra aetate exspiravit: nam et vulgus iisdem ad roborandas vires, et abluendas sordes, delectatur, et apud Britannos tam felici suc-

cessu morbi sine remediis, facta per alvum, vesicam, et perspirationem, excretione, sanantur, qui alias vel sero, vel nunquam, medelam admiserunt. Vt recte scripsisse mihi videatur Io. Floyerus, quando aquas in agro Bucosteniensi ad temperiem, et vires, Albularum frigidarum, et Labanarum accedere, iisdemque morbis mederi, existimaverit, de Balneis in Dedicat.

XIV.

Vtebantur igitur Veteres frigidis balneis cum ad sanitatem tuendam, tum ad morbos depellendos, atque corpus obfirmandum. Nam adusti a calore, et succis vitalibus maximam partem privati, frigidas ingrediebantur, a quibus, coarctatis meatibus cutis, qui antea patentiores erant, larga succorum vitalium exhalatio coercebatur, atque, redacta in ordinem sangvinis circuitione, ille placido, sedatoque, et convenienti naturae motu, per corpus iter suum faciebat, hincque, refectis paululum viribus, ac villis cutis arefactis remollitis, et relaxatis, pristinus, ac naturalis, vigor corporis instaurabatur. Sigillatim vero frigida fomenta illis, qui fervidiore sangvinis temperie, et constitutione biliosa, praediti sunt, opitulantur, qualem fortasse habuerit Augustus, qui, ut Tranquillus in eius vita commemorat, graves, et periculosas, valetudines per omnem vitam expertus est, quas tamen magna cura tuebatur, inprimis lavandi raritate. Vngebatur etiam saepius, et sudabat ad flammam, deinde perfundebatur egelida aqua, vel sole multo calefacta. Huiusmodi enim sangvinis fervidiorem temperiem, ut calida quaevis multis modis acuunt, et incendunt, ita frigida, quae sangvinem roscidis particulis perfundunt, et aequabilem eius mixtionem tuentur, mirifice conducunt, atque morbos, serum sangvinis consumentes, extingvunt. Cui rei in-

indicio ſunt hectici, et febribus ardentibus, cum phrenitide coniunctis, haemorrhagiis item, ac doloribus ventris, alvique obſtructione, deliquio animi, et aliis malis conflictati, quibus frigida opem ferunt, eaque ſigillatim τὰ ἐν ἄρθροισιν οἰδήματα, καὶ ἀλγήματα ἄνευ ἕλκεος, καὶ ποδαγρικὰ, καὶ σπάσματα, τουτέων τὰ πλεῖστα τὰ ψυχρὰ πολλὰ καταχεόμενα ῥηΐζει, τε καὶ ἰσχναίνει, καὶ ὀδύνην ναρκοῖ. Hipp. de humidorum uſu, X. collato L. I. no. Epidem. XVIII. et Epidem. L. II. X. et de locis in hom. no. LVII. Eiusdem quoque ſententiae fuit Galenus, quando tertiana febri afflictis, ut ungantur, balneum frigidum ingrediantur, ibique madefiant, et, ſi velint, etiam natent, permiſit. L. I. ad Glauconem. Conf. Oribaſius L. VI. c. XXVII. Ita quoque lavantes in mari ſalubriter exinaniri, ſcribit Ariſtot. Probl. XII. et XIV. Euſtathius vero eadem vitiis nervorum mederi, commentatur ad Iliad. Κ. his verbis. θεραπευτικώτερον δὲ εἰς σῶμα τὸ λουτρὸν κατασκευασθὲν ὑπὸ θεραπόντων κατὰ τὸ σιωπώμενον· ἐνταῦθα δὲ σοφός τις γράφει, ὅτι κόπους μὲν θαλάττῃ λούοντες ἐθεράπευον, ἢ μάλιστα νευροῖς προσφερὸς, ἀναχαλῶντες δὲ ταῖς ἐμβάσεσι τὰς τῶν μυῶν συντάσεις Conf. Iliad. Δ, quibus et lasſitudinem membrorum eximi, atque vires refici, prolixius declarat. Sic Cutiliis, aliisque locis, aquae frigidisſimae ſunt, aptisſimae ſtomacho, nervis, et univerſo corpori; quae potionibus depurgant, per alvumque tranſeundo, etiam ſtrumarum minuunt tumores. Plin. H. N. L. XXXI. c. II. Cydnus in Ciliciae civitate Tarſo fluvius eſt, isque frigidisſimus, quo podagrici crura macerantes, levantur dolore. Arrianus de rebus geſtis Alexandri, L. II. Curtius L. III. Non tamen cenſendum eſt, ſemper lavantes, mare, aut lacus, vel flumina, ingreſſos eſſe; habebant enim aliae gentes ſuas piſcinas, quas graeci κολυμβήθρας vocant, quarum etiam mentio fit in ſacro novi federis codice. Ioan. IX. v. VII. quo ſervator

noſter

noſter ad coecum dicit: ὕπαγε, νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ σιλωάμ: in his enim modo natabant, modo lavabantur, prout valetudinis ratio poſtulabat. operae pretium faciet, qui hanc in rem legat Athenaeum L. XII. Deipn. Atque has ob cauſſas etiam factum eſſe, arbitror, ut illi, qui cupiditate roborandi corpus ducebantur, frigidis lavarentur, a calidis vero, utpote quae corpus ἀσθενὲς, καὶ μαλακὸν, efficiebant, abhorrerent. Quamobrem Alexander Severus haec militibus interdixit, iſtos vero, qui illis lavabantur, comprehendere, et in vincula coniicere iusſit. Lampridius in eius vita: quod ante eum Scipionem Aemilianum, et Metellum, feciſſe, a Plutarcho, Aurelio Victore, et aliis, memoriae proditum eſt.

XV.

Vt frigida, ita etiam calida balnea, apud veteres frequenti in uſu fuerunt, quae modo ad levandas lasſitudines, et corpora emollienda, graece ἀνθρωπογναφεῖα vocata, modo ad ſanandos morbos, adhibebant. Non tamen pares omnibus fuerunt vires, et operandi facultates. Illa enim, quae ſigillatim θερμὰ ὕδατα vocantur, tanto ſalubriora communibus balneis, eisque anteponenda ſunt, quantum humana induſtria ſuperior eſt princeps omnium, et parens natura. Vt merito illorum errorem, et rerum naturalium, quarum cauſſas natura ſtudioſe abſcondit, inſcitiam, coarguamus licet, qui balnea calida naturalibus non ſolum ſimilia, ſed etiam iisdem ſuperiora, arte confici poſſe, exiſtiment. Qui enim illi naturam imitari poterunt, quae ſuas operationes a ſenſu oculorum removit, quasque ipſi neque cognoſcere, neque exponere queant, et ſi vel maxime eas cognitas haberent, non tamen pari fato, et ſucceſſu, iſtas imitari liceret? Nihil equidem ſolutionibus ſalium, et eorum viri-

viribus,quas in corporibus nostris exerunt, derogabo: multo minus thermas e salibus, calce viva, et sulphure, arte paratas, improbabo, quarum quippe commoda sibi constant; attamen vero illum, qui eas naturalibus similes, vel salubriores,effecerit, neque aetas nostra tulit, neque unquam, reor, visura est. Hoc enim facile quivis intelliget,quicunque secum perpenderit, thermas naturales pyritae halitibus imbutas esse, easque salia, in exilissimas moleculas divisa, detinere, in quas illa ab arte solvi, atque dividi, nullo modo possunt. Quae etiam respiciens Verulamius, artem imitandi balnea naturalia, dissolvendo in aqua sulphur, vitriolum, ac salia, in desideratis medicinae numeravit. De Augment.scient. Atque hae exhalationes pyritae sunt, quae non solum ignem subterraneum gignunt, sed etiam aquis, et quibusvis calidis fontibus calorem suum impertiuntur, quatenus illae per venas sulphurosi profluenes pyritae, illum paulatim solvunt,eiusque sulphureas,et ferreas, moleculas continuo linctu imbibunt, atque agitando, et ad invicem magno nisu collidendo, ferventes efficiunt, ut ipsae ab hoc aestu parem, et aequalem, calorem nanciscantur. His pyritae halitibus salis nitrosi,cum tenuissimis particulis calcariis, vel gypseis,permisti,particulae accedunt, quibus omnes thermae iam maiore, iam minore copia, abundant, eisque vim urinam,et alvum,cientem tribuunt,quod Th.Gvittodus Tr.de thermis Britannicis,Dn.du Clos,obs.de aquis mineral. Gall.Cl.II.L.XXXI.c. XII.Blondellus descript.therm.Aquisgr. c.IX. Sommerus de thermis Karol. Corn. Consentinus, Prog. de sens. Io. Bapt. Donatius de aquis Villens. et alii, qui de istis commentati sunt, ita exposuerunt, ut dubitare non amplius liceat. Huiusmodi vero calidarum praeter Ger-

maniam, Britanniam, Galliam, et Hungariam, plenus, foecundusque, eſt tractus ille Italiae, qui a Cumis usque in Siciliam protenſus, Aetnam, et Liparenſes inſulas, agrumque Puteolanum, et Neapolitanum, Baianumque, et Pithecuſas, ambitu ſuo complectitur, quod ex lectione Strabonis, Plinii, Solenandri, Leon. a Capua, et aliorum ſatis, abundeque, conſtare poteſt.

XVI.

Quum igitur huiusmodi particulae bene inter ſe commiſtae, et temperatae, calidarum aquarum compoſitionem ingrediuntur, manifeſtisſime, reor, patebit, illas tam ad tuendam valetudinem, quam ad ſanandos morbos, permultum valere, ſive interne, ſive externe, iisdem utamur. Itaque in omni ſangvinis cacochymia, indeque natis obſtructionibus, et viſcerum indurationibus, malo corporis habitu, ſuppresſione menſium, nephritide, arthritide, podagra, ſpasmis, affectibus cutaneis, hyſtericis, et generis nervoſi, inveteratis capitis doloribus, ſterilitate, et cunctis herculeis morbis, qui ab humorum vitalium impuritatibus generantur, merito commendantur, et reliquis medicamentis multis modis anteferri debent. Omnis enim aqua calida, ſcribit Vitruvius L VIII. c.III. ideo quidem eſt medicamentoſa, quod in praeviis rebus percocta, aliam virtutem recipit ad uſum. Namque ſulphuroſi fontes nervorum labores reficiunt, percalefaciendo, exugendoque caloribus e corporibus humores vitioſos. aluminoſi autem, cum diſſoluta membra corporum paralyſi, aut aliqua vi morbi receperunt, fovendo per patentes venas refrigerationem contraria caloris vi reficiunt, et ex hoc continenter reſtituuntur in antiquam

mor-

morborum curationem. bituminosi autem interioris corporis vitia potionibus purgando, solent mederi. Quae dum Veteres, subducta secum ratione, perpenderunt, iustam quoque habuerunt caussam, quamobrem thermas calidas nuncuparunt divinas, quia caussae caloris ignari, et imperiti, praesentiam numinis, tanquam autoris, inesse crediderunt, uti id Claudianus de fontibus Aponis manifeste declarat.

Quis casum meritis adscribere talibus audet?
Quis negat autores haec statuisse deos?
Ille pater rerum, qui secula dividit astris,
Inter prima poli te quoque sacra dedit.
Et fragilem nostri miseratus corporis usum,
Telluri medicas fundere iussit aquas.

Quae cum ita sint, quivis iam intelliget, aquas calidas, arte factas, et particulis sulphureis, ferreis, nitrosis, quibusve, habita caussarum ratione, herbae aromaticae, et alia, incoxerint, imbutas, salubres quidem esse, ac in praefatis morbis usurpatas, multum auxilii afferre, nequaquam vero ad salubritatis praestantiam naturalium accedere, multo minus illis aequiparandas esse. Quanquam hoc loco illorum morem sequi nollem, qui aquas calidas tam naturales, quam artificiales, ad omnes morbos utiles esse, putant, et, coeco ducti impetu, pro remedio universali, et sanandis cunctis morbis accommodato, habent, cum tamen manifestum sit, has aquas praeter vires salis sui nitrosi, aquis diluti, et calore, pyritaeque halitibus, inpraegnatas, nihil efficere posse. Cui rei argumento sunt morbi venerei, et illi, qui tantam

aquae, salisve, copiam non ferunt, sed illis saepius exaspe- rantur, atque aliis, iisque potentioribus, remediis sanari debent. Quapropter magna circumspectione opus est, ne quid temere agamus, et immaturam mortem prae valetudine acceleremus, sed rei medicae, et harum aquarum peritus, in consilium adhiberi interest, cuius partes sunt, ut cognitionem naturae aegrotantis, caussae morborum, et remediorum, habeat, et quodnam ex his, et quo tempore, et quanta copia conveniat, subducta secum probe ratione, praescribat. Praeclare, ut multa, scribit Ill. Boyle de aquis mineral. S. II. n. VII. Summe autem necessarium videtur, ut medici tam naturae aquarum, quas aegrotis commendant, quam quibus tam personis, quam morbis, et quonam etiam modo, praescribunt, prospiciant, et attendant. Tametsi enim innoxia medicamenta quibusdam habeantur, et ex illorum numero, quae, si non profuerint, saltim nequeant obesse, effecta tamen illa, quae imprudentem illarum usum, praesertim diuturnum, saepius, quam par est, comitari solent, monent, mineralium aquarum usum, quo cum nemo ludere tuto potest, tanquam titivilitium, floccifaciendum non esse, unde ut beneficii non parum videmus, ita etiam nocumenti non exiguum inde oriundum, praesertim aliquando, quum operatio penitus desierit, et forsan etiam eiusdem recordatio utentis memoria omnino exciderit.

XVII.

Denique etiam Veteres, modo valetudinis, modo voluptatis, caussa ungebantur, et nonnunquam ungventis delibuti, ingrediebantur balnea, sicuti hoc docet Galanus L. VI. de tuenda valetudine: interdum a balneis oblinebantur, quod

quod Homeri tempore usitatum fuisse, ex Odyss. Γ. discimus:

Αυτὰρ ἐπεὶ λοῦσεν, τε καὶ ἔχρισεν λίπ' ἐλαίῳ.

Conf. Odyss. Δ. et Odyss. Ρ. Vtebantur autem ungventis, ut membra, ab aestu adusta, et exiccata, nunc humectarent, et remollirent; quia unctio, sicuti Hippocrates L. II. de Diaet. n. XXXV. scribit, ὑγραίνει, καὶ μαλάσσει: nunc largiorem sudoris eruptionem compescerent, ne viribus privati, et delassati, nimium enervarentur, atque labores recte sustinerent, Lucianus περὶ γυμνασίων: nunc in balneis acquisitam humiditatem retinerent, πρὸς σύμφραξιν τῶν σωματικῶν πόρων, ut Eustathius l.c. scribit, ne fibrae a calore, vel frigore, nimium arefactae, et adstrictae, corrugarentur. Ideo praecipit Hippocrates, ἐλαίῳ τὴν χρίσιν ποιέεσθαι καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν χειμῶνι, πρὸς ἃ τῶν τοιούτων φαρμάκων δεόμεθα. de Vlceribus. IV. Et profecto hoc usus, et experientia, docet, huiusmodi inunctiones oleorum, pro caussarum varietate temperatorum, cum ad remolliendos, et relaxandos, corporis villos aridiores, et rigidiores, tum in resolutionibus, affectibus generis nervosi, reliquisque morbis, a fervidiore sangvinis temperie natis, permultum valere, et interne propinatis medicamentis non contemnendam opem ferre, quod lectio scriptorum medicorum, ac eorum, qui ex instituto praxi operam dederunt, et multa horum remediorum genera, literarum monumentis consignata, posteritati reliquerunt, manifestissime declarat, ad quos horum cupidos remittimus.

XVIII.

Atque haec habuimus, quae de balneis Veterum valetudinis caussa adhibitis, occasione citati supra loci Horatiani, exponeremus, quorum usus, et consvetudo, nostra etiamnum aetate perfrequens est, et a periculosis morbis, reliqua remedia sero, vel nunquam, admittentibus, aegrotantes exemerunt. Quod demirandum non est, quoniam ea medicamentorum auxilia, quae nobis natura fert, vel gignit, illis, quae ars, omni etiam adhibita industriae contentione, elaborat, et conficit, multis modis antecellunt, et feliciorem in sanandis morbis exitum habent. Vt propterea Galenicam curandi rationem chemici non adeo proscribere, et sua per artem confecta remedia, ac arcanas auri, argentique, tincturas, vel aura potabilia, istis anteponere debeant, utpote quae nihil aliud sunt, quam quaedam solutiones superficiariae, et tincta menstrua, adeoque hoc commodi habent, ut crumenam quidem, (nam propter colorum elegantiam magno veneunt,) locupletent, praesentem vero valetudinem neque tueri, neque labefactatam instaurare possunt. Esto vero, quod aliquid auxilii attulisse visa sint, hoc profecto in eo constitit, ut illis, qui huiusmodi auris potabilibus delectati sunt, et multum tribuerunt, viam communierint, qua ex hac mortalitate, quae plena est calamitatum, ab omni morborum, et miseriarum, genere erepti, et sic satis pretioso viatico instructi, in aeternas sedes citius, quam opinati sunt, proficisci potuerint. Legatur hanc in rem Ludovici

vici Diss. I. Pharm. moderno seculo applicandae. Constitit ergo nulli via nota magno. Et retulit mihi aliquando medicus, scribit Barthol. de Moor Cogit. de instaur. med. L. III. qui in chemicis experimentis multum operae posuerat, quique impostorum technas plures detexerat, sese, valere iussis hisce remediis, iam longe felicius, et tutius, praxin exercere, vegetabilia inprimis in usum vocando. Idem quoque de medicis Indis, apud quos tamen artificiosa metallorum praeparatio valde viget, commemorat, et sese ex relatu ex India reducum cognovisse, ait, non nisi vegetabilia, et quidem felicissime, ab illis in usum vocari. Atque his de caussis motus videtur celebris quidam medicus Britannus, religione prope Iudaeus, lectione librorum tanquam Arabs, ut dicere solitus sit, medicos Europaeos esse quidem viros doctos, sed non nosse particulares curationes morborum, adeoque similes esse episcopis, ligandi, et solvendi, claves habentibus, et nihil amplius. Verulam. de augment. scient. p. m. CIX. Vt adeoque huiusmodi tincturarum confectores fato Tantali uti videantur, de quo Homerus Odyss. Λ. et Euripides in Oreste, commentantur, eum perpetua siti divexari, et in aqua esse perpetuo, quae usque ad mentum assurgit, sed quoties labris attingere eam conatur, illa statim refugit; quod ipsum faciunt varia fructuum genera, quorum desiderio semper discruciatur. Conf. Boyle in Chemista Sceptico, et Erasmus in encomio Moriae. quo, quid lucri ex confectione horum remediorum in artifices redundat, exponit, cuius verbis etiam finiamus. Ad quos, pergit ille, mihi quam proxime videntur accedere,

dere, qui novis, et arcanis, rerum ſpecies vertere moliuntur, ac terra, marique, quintam quandam eſſentiam venantur. Hos adeo lactat mellita ſpes, ut neque laborum, neque impenſarum, unquam poeniteat, miroque ingenio ſemper aliquid excogitant, quo ſe denuo fallant, ſibique ipſis gratam faciant impoſturam, donec, abſumtis omnibus, non ſit, quo iam fornaculam inſtruant. Non deſinunt tamen iucunda ſomniare ſomnia, ceteros pro viribus ad eandem felicitatem animantes. Cumque iam prorſus omni ſpe deſtituuntur, ſupereſt tamen una ſententia, abunde magnum ſolamen, in magnis et voluiſſe, ſat eſt. Novisſime illud adhuc moneri refert, quaedam errata ex incuria irrepſiſſe, et ita emendanda eſſe, ut pro commemorati, legatur commemorat, pro cotice, ſcribatur codice, et ſi fortaſſe unum, aut alterum erit, in quo vel literae deletae, retentae, vel retinendae, abiectae, vel commutatae ſunt, quae ut emendet benevolus lector, per officioſe rogatur,

I.

Qualis terra, tales aquae, quae eandem interluunt, et tales fructus, qui in illa proveniunt.

II.

Acidum catholicum per terrae meatus fluens, et ſalia, ac metalla, arrodens, eſt commentum.

III.

Vt ignis actualis ſubterraneus nullus, ita nullae lucernae perpetuo ardentes.

IV.

Quandoque thermae intereunt, quandoque novae oriuntur.